

А. В. Ліпенцев, Р. О. Бельтюков

Національний лісотехнічний університет України, м. Львів, Україна

РОЗРОБКА МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДВИЩЕННЯМ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Розглянуто особливості ландшафту відновлення та розвитку регіонів України у післявоєнний період у дискурсі підвищення їх конкурентоспроможності. На основі системного та структурного аналізу досвіду післявоєнного відновлення Сирії та Боснії продемонстровано необхідність поєднання двох векторів процесу відновлення – зелена трансформація та узгодження з Цілями Сталого Розвитку (ЦСР) та широке залучення стейкхолдерів і громад до розроблення програм відновлення (так званий підхід "знизу нагору" (англ. *bottom-up approach*)). Головною тезою дослідження є твердження про необхідність застосування диференційованого підходу під час розроблення програм підвищення конкурентоспроможності України, на основі розрізнення парадигм відновлення (для регіонів, постраждалих від війни) та розвитку (для регіонів, що не зазнали впливу воєнних дій). Особливий акцент зроблено на концепції "сталого відновлення". Зелену трансформацію (зелене зростання) розглянуто як фундамент розроблення відповідних програм і стратегій. Запропоновано використання холістичної концепції побудови зеленої конкурентоспроможності регіонів.

Ключові слова: відновлення у післявоєнний період; стале відновлення; зелена трансформація; зелена конкурентоспроможність; підхід "знизу нагору".

Вступ

Упродовж історії перед обличчям різноманітних катастроф світ стикався з проблемою відновлення. Щодо необхідності створення програми відновлення міст і регіонів після війни, точилося багато дискусій, але ідея реконструкції різнилася від країни до країни, залежно від тяжкості військових дій і відповідних збитків, а також від національних соціальних і політичних ландшафтів. Україна є доволі унікальним прикладом переходу гібридної війни у повномасштабний воєнний конфлікт. Однак ситуація в Україні унікальна ще й тим, що частка регіонів (переважно на заході країни) фактично не зазнала впливу воєнних дій і має можливість повною мірою продовжувати реалізацію довоєнних векторів розвитку, за умови вирішення низки ситуативних соціально-економічних викликів (зокрема, пов'язаних з притоком внутрішньо переміщених осіб і ін.). Водночас, регіони на сході країни зазнали істотних руйнувань і дисбалансів, спричинених воєнними діями. Для прикладу, наведемо дані щодо динаміки товарного імпорту та експорту в країні (рис. 1; а, б). Втрата економічного потенціалу регіонів, які наближені до лінії фронту або перебували/перебувають під окупацією, відразу відобразилась на експорті України. Національна економіка традиційно є експортно орієнтованою. Однак, за підсумка-

ми 2022 р., частка експорту товарів і послуг у ВВП України (у фактичних цінах) скоротилась до 35,5 % (проти 40,7 % у 2021 р.) [28].

Така нерівномірність, відповідно, передбачає диференціацію програм післявоєнного розвитку регіонів України. Але є два загальні вектори, яких доцільно дотримуватись – це зелена трансформація та узгодження з Цілями Сталого Розвитку (ЦСР) та широке залучення стейкхолдерів і громад до розроблення програм відновлення (так званий *bottom-up approach*).

Світовий досвід відновлення після катастрофи, враховуючи війну, продемонстрував неспроможність звичайних підходів "зверху вниз", які зосереджені здебільшого на швидкості, стандартизації та технологічно орієнтованих рішеннях. Відповідно до таких підходів, зокрема, масове виробництво житла, що базується головним чином на збірних технологіях і професійному судженні, "прописується" як засіб від проблем великомасштабного руйнування та бездомності, що є результатом війни. У таких підходах до реконструкції соціально-економічні, культурні питання та питання розвитку здебільшого ігнорувалися через терміновість швидкого переселення постраждалих. Підходи до реконструкції "зверху вниз" надто часто ігнорують складність забудованого середовища,

Інформація про авторів:

Ліпенцев Андрій Вікторович, канд. екон. наук, професор, заслужений працівник освіти України, кафедра публічного управління та адміністрування. Email: lipentsev1@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-8960-3059>

Бельтюков Руслан Олегович, здобувач програми доктора філософії, кафедра публічного управління та адміністрування. Email: Beltiukov.Ruslan@nltu.lviv.ua; <https://orcid.org/0009-0006-1447-7506>

Цитування за ДСТУ: Ліпенцев А. В., Бельтюков Р. О. Розробка механізмів державного управління підвищенням конкурентоспроможності регіонів у післявоєнний період. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. Вип. 3/4(80/81). Львів: НЛТУ України, 2024. С. 27–35.

Citation APA: Lipentsev, A. V., & Beltiukov, R. O. (2024). Development of mechanisms for public management of increasing the competitiveness of regions in the post-war period. *Efficiency of public administration*, 3/4(80/81), 27–35. <https://doi.org/10.36930/508004>

місцеві умови, потреби та потенціал користувачів [22].

Водночас, спільні підходи "знизу вгору" потребують ретельної та динамічної організації, у якій "професіонали" повинні скорегувати свою традиційну авторитарну роль і взяти на себе роль "фасилітатора". Перехід відбувається від "спрямування та нав'язування" до "надання можливості та розширення прав і можливостей" [21].

Підходи "знизу вгору" також вимагають побудови належного мосту між громадою та владою, що, зазвичай, є основною прогалиною в більшості програм реконструкції.

Також одним із важливих стовпів післявоєнної відбудови регіонів України та розвитку їх конкурентоспроможності є зелений перехід (зелене відновлення).

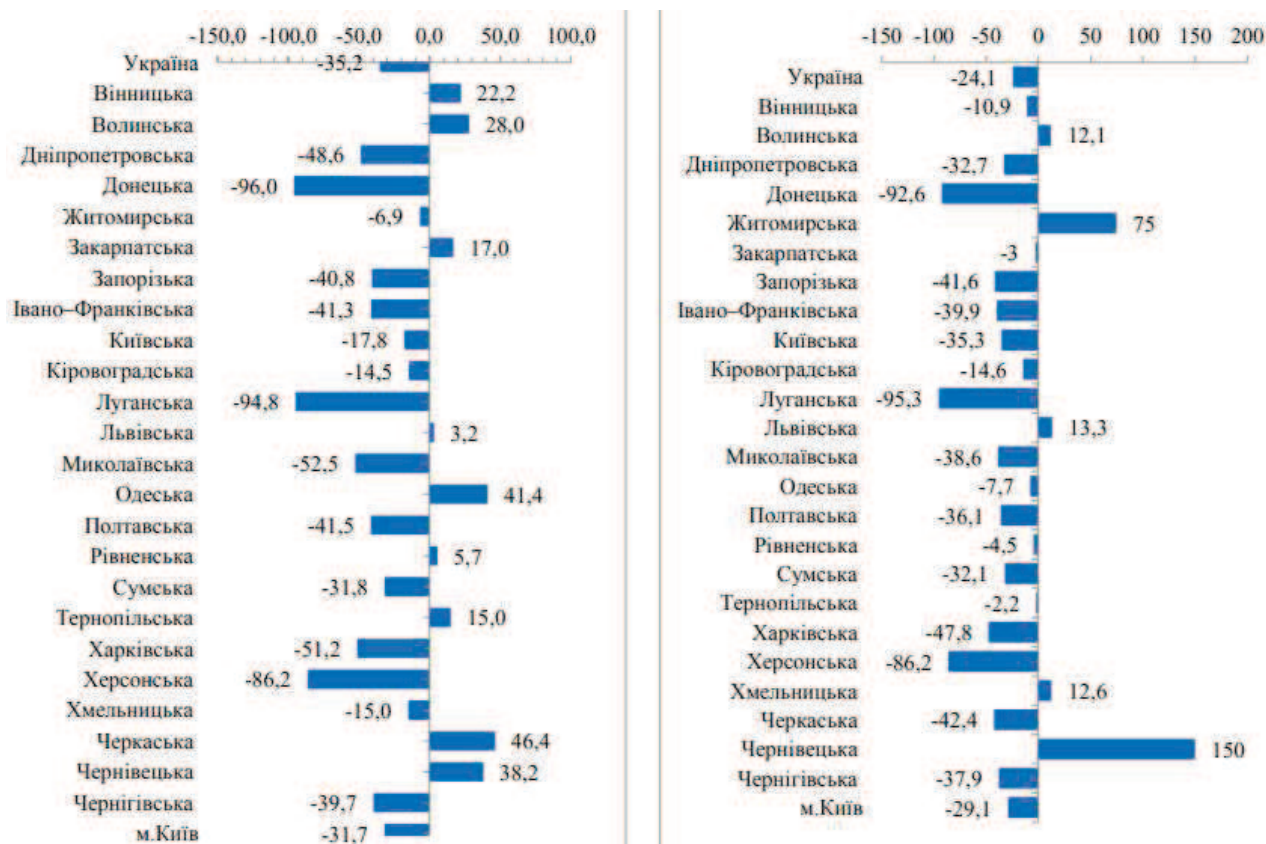

Рис. 1. Приріст за підсумками 2022 р.: а – товарного експорту, %; б – товарного імпорту, %

Джерело: [28].

Зелене відновлення відкриває можливість для диверсифікації економіки України шляхом переходу до стійких, сучасних та інноваційних галузей промисловості та сільського господарства, транспорту з низьким рівнем викидів, відновлюваних джерел енергії та чистих, енергоефективних технологій і будівель. Віддаючи пріоритет відновлюваним джерелам енергії та енергоефективності, Україна може зменшити свою залежність від природного газу, підвищити енергетичну безпеку та стійкість енергетичних систем, створити потенціал для експорту зеленої енергії та зменшити вразливість до геополітичного тиску. Це також сприяє приєднанню України до Зеленої угоди ЄС, ключової основи майбутнього членства України в ЄС. Це відповідає сучасним світовим тенденціям визначення конкурентоспроможності країн. Як пишуть Bruneskiene та ін. [5], кліматична політика ЄС впливає на конкурентоспроможність як Європейського Союзу загалом, так і окремих держав-членів, спонукаючи країни до пошуку нових знань для підвищення своєї національної конкурентоспроможності. Покращення якості життя та досягнення цілей сталого розвитку є домінантними цілями підвищення конкурентної переваги міста чи регіону в усіх країнах, особливо в Європі [24]. Дві тісно пов'язані концепції – стала конкурентоспроможність і зелена конкурентоспроможність – викликають щораз більший науко-

вий інтерес. Стала конкурентоспроможність – це загальна концепція, яка передбачає більш комплексний підхід до конкурентоспроможності, враховуючи економічні, соціальні та екологічні аспекти сталого розвитку, а також відповідальне управління. Тим часом "зелена" конкурентоспроможність приділяє більше уваги економічним та екологічним цілям, точніше скороченню викидів вуглецю або переходу до економіки з низьким вмістом вуглецю. Однак обидві ці концепції зосереджені на довгостроковій конкурентоспроможності та добробуті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Kuduovic [19] обговорює виклики та обґрунтування реконструкції побудованої спадщини в Боснії. У його статті також обґрунтовано ефект встановлення тісного зв'язку між реконструкцією та примиренням, припускаючи, що реконструкція антропогенного середовища в період післявоєнного відновлення забезпечила основу для примирення. Автор наголошує, що після війни відбулися відбудова та примирення, зосереджені на відновленні нормального способу життя, поверненні переміщених осіб та відновленні розірваних зв'язків, а також реабілітації об'єктів спадщини. Автор докладно розповідає про те, як реконструкції керувалися цілями примирення та його обґрунтуваннями. Щодо технічних аспектів проєктів реконструкції, представлено огляд, що складається з кількох прикладів, щоб допомогти

з'ясувати два рівні фізичного втручання. Перший із цих рівнів стосується реконструкції окремих споруд, а другий – реконструкції історичних центрів. Військові меморіали вважають третім рівнем втручання. Одним із важливих тверджень дослідження Kudumovic [19] є те, що війни впливають не лише на елементи антропогенного середовища та його зовнішній вигляд, але й на культурну наступність і колективну пам'ять. Однак антропогенне середовище не варто розглядати як витвір поточного моменту, а скоріше як результат соціальних взаємодій і відносин, які тягнуться через історію. Це багато в чому виправдовує необхідність реконструкції. Користувачі, особливо мешканці цих середовищ, створюють міцні стосунки з простором, який їх оточує. Ці відносини залишають відбитки на фізичному середовищі, що передається в "атмосфері" місця.

Реконструкцію Старого мосту в Мостарі вважають символом післявоєнної реконструкції ХХІ століття. Сам міст є важливим прикладом того, що культурна спадщина є зв'язком, який поєднує розірвані спогади про співіснування різних національних ідентичностей. Міст було зруйновано артилерійським обстрілом у 1993 році. Після війни було прийнято остаточне рішення про повну реконструкцію, що вважалося єдиним прийнятним втручанням як експертів, так і мешканців. Наявність історичної документації допомогла гарантувати автентичність реконструйованого мосту. Першим завданням було демонтувати залишки арки та бруківки. Це було зроблено вручну, і всі частини було позначено, записано, а потім повернено на їх початкове місце. Було використано більше оригінальних каменів, взятих з річки Неретва. Під час реконструкції використовували будівельні технології та матеріали того ж стилю та якості, що й початкові (оригінальні) (Kudumovic, 2020). Весь процес вимагав багато знань і терпіння, але після реконструкції район Старого мосту в Старому місті Мостара було внесено до списку Світової охорони ЮНЕСКО в 2005 році.

El-Masria та Kellett [10] розглядають кейс післявоєнної реконструкції та відбудови пошкоджених сіл Лівану. З 1975 по 1991 рр. Ліван постраждав від безпрецедентних громадянських конфліктів, які призвели до масштабних руйнувань і переміщення населення; приблизно 170 000 людей загинули, понад 800 000 було виселено, а вартість матеріальних збитків сягнула 12 млрд дол. США [4, с. 165]. У такій маленькій країні, як Ліван, з площею 10 452 км² і населенням близько 3,5 млн, такі цифри надзвичайно лякають. Лише на горі Ліван 120 із 236 сіл було пошкоджено різною мірою, з яких 60 зазнали 75 % руйнувань до повного знищення. El-Masria та Kellett [10] аналізують кейс села Аль-Бурджайн, розташованого в районі Ас-Шуф за 39 км від Бейрута. Автори стверджують, що планування істотної реконструкції має враховувати різноманітні соціально-економічні та культурні аспекти, а не обмежуватися фізичними аспектами. Воно має бути "специфічним для місця", враховуючи механізми подолання труднощів людьми, їхні ресурси та їх уявлення про відбудоване середовище. З цією метою було проведено польову роботу в Аль-Бурджайні та ад-Деббі у період з липня по серпень 1990 року. У лютому 2001 р. було здійснено повторний візит і дані зібрано за допомогою спостережень і методів неформального обговорення. Польова робота в 1990 р. складалася з трьох взаємопов'язаних і доповнювальних

методів: обговорення з ключовими фігурами, збирання поглиблених сімейних історій-кейсів та якісного опитування з використанням напівструктурованих інтерв'ю (40 домогосподарств). Ці методи об'єднують кілька важливих характеристик: гнучкість у застосуванні, цілеспрямована взаємодія між дослідником і досліджуваним, а також багатство даних, заснованих на досвіді інформантів [10]. Послідовність цих етапів польової роботи відображає різні рівні зосередженості на питанні переміщення та реконструкції, а також підхід, який буде необхідним у проєкті реконструкції. Етапи виконаних польових робіт представлено на рис. 2.

Експерти KPMG [17] описують більш свіжий приклад – відновлення Сирії. Проєкт відновлення передбачав, насамперед, вибір областей оцінювання. Оцінювання збитків було проведено в шести столицях провінцій, які було обрано переважно на основі чисельності населення. Потім було визначено пріоритетні галузі. До п'яти пріоритетних галузей було включено ЖКГ, охорона здоров'я, освіта, транспорт та енергетика.

Досвід післявоєнної відбудови значно відрізняється в різних країнах, і Україна, безумовно, повинна використовувати індивідуальний план відновлення, скоригований з урахуванням економічних та географічно-соціальних особливостей країни. Проте є важливий момент – ландшафт реконструкції не повинен бути надмірно політизованим, інакше він стане нестабільним і може набутися ентропійних рис.

Barakat і Zyck [2] стверджують, що новітня історія була відзначена зростанням постконфліктного втручання як компонента воєнної та зовнішньої політики, як форми гуманітаризму та як виклику вестфальським уявленням про державний суверенітет. Терміни дебатів, історія дисципліни й еволюція науки та практики залишаються відносно недостатньо вивченими, особливо в період після 11 вересня, коли відновлення після конфлікту стало тлумачитися як продовження конфлікту та як галузь, пов'язана здебільшого з національною безпекою переважно західних країн. Подальша політизація постконфліктного відновлення та включення постконфліктної допомоги в політичну економію конфлікту докорінно змінили формування політики та практику. Автори стверджують, що дослідження постконфліктного відновлення, які мають ставати дедалі прискіпливішими і теоретично обґрунтованішими, має відмежуватися від безлічі політичних планів, які прагнуть нав'язати країнам, охопленим війною. Автори приходять до висновку, що деполітизація постконфліктного відновлення може виграти від щораз структурованішої "архітектури інтегрованого, спрямованого відновлення" [2].

Цікавий підхід представлено у статті Jabareen [16]. Автор прагне побудувати концептуальну основу для постконфліктної реконструкції (англ. *post-conflict reconstruction, PCR*), яка базується на різних джерелах знань. У теоретизації PCR він приймає онтологічну концептуалізацію планів іманентності та термін "концепція", використаний Deleuze та Guattari [9]. Концептуальною структурою для PCR є план іманентності, який є "об'єктом конструкції", визначеним не тим, що він "містить", а силами, які його перетинають, і тим, що він може робити" [16]. У філософській термінології іманентність означає "акт перебування в концептуальному просторі". Отже, концептуальна основа PCR належить до "мережі або площини" взаємопов'язаних концепцій,

які разом забезпечують всебічне розуміння явища". Ця площина складається з понять, які "можуть бути абстраговані від сутності і станів речей". Однак концептуальна основа – це не просто набір понять, а скоріше конструкція, що складається з "послідовних" концепцій, у яких кожна відіграє невід'ємну роль і внутрішньо пов'язана з іншими. Це дає їй змогу краще забезпечувати "не причинно-наслідкову/аналітичну обстановку, а радше інтерпретаційний підхід до соціальної реальності" та нашого розуміння численних і взаємопов'язаних концепцій, які вона охоплює. Отже, якщо припустити,

що PCR є складним феноменом, дослідження Jabareen [16] пропонує багатогранний і багатодисциплінарний метод і концептуальну основу для розуміння PCR. Концепції компонентів PCR взаємопов'язані, і структура PCR – це більше, ніж просто сума її частин. Ця концептуальна основа може слугувати інструментом для науковців і політиків, зокрема в Україні, для оцінювання поточних і майбутніх проектів реконструкції. Вона надає можливість генерувати цілісну картину наявних місій PCR та їхніх шансів на успіх у майбутньому.

Рис. 2. Етапи польових досліджень, проведених у Лівані (липень – серпень 1990 р.) [10]

Методи та інформаційна база дослідження. Методологія дослідження заснована на системному підході, теорії цілепокладання та ідеї доцільності, що зумовлено необхідністю пошуку холистичних підходів до розроблення механізмів підвищення конкурентоспроможності регіонів України у процесі повоєнного відновлення та розвитку. Методами наукового дослідження в роботі використано: загальнонаукові та спеціальні аналітичні методи – логічного аналізу, структурно-логічного аналізу, системного аналізу та синтезу, абстрагування, узагальнення.

Результати дослідження та їх обговорення

Генеральна Асамблея ООН надає термін "стала реконструкція", який описується таким визначенням: "Середньострокова та довгострокова реконструкція та ста- ле відновлення стійкої критичної інфраструктури, послуг, житла, об'єктів і засобів до існування, необхідних для повноцінного функціонування громади або суспільства, яке постраждало від катастрофи, дотримуючись

принципів сталого розвитку та принципу "відбудувати краще ніж було", щоб уникнути або зменшити ризик катастроф у майбутньому" [11]. Стала реконструкція є важливим компонентом будь-якої постконфліктної та посткризової стратегії, яка може сприяти стійкому та тривалому миру, стабільності та процвітання. Пропонують шість можливостей для реконструкції сталого середовища відновлення:

- ефективне використання ресурсів;
- екологічна та кліматична сталість;
- спадщина;
- стала мобільність;
- здоров'я і благополуччя;
- інтегративна соціально-економічна сталість.

Цю структуру розглядають як основу післявоєнної відбудови в сучасних умовах, виклики якої згадано вище. Тут сталість розглядають як основа. Своєю чергою, "зелений курс" є її невід'ємною частиною.

Chereliev та ін. [6] намагаються дослідити, чи стала Україна "зеленою" на шляху післявоєнного відновлен-

ня. Такий напрям досліджень видається одним із найбільш доцільних і перспективних у дискусії про підвищення конкурентоспроможності українських регіонів у післявоєнній відбудові. Автори стверджують, що хоча у випадку України відновлення є серйозним викликом, країна повинна використати цю можливість, щоб відновити економіку без викидів вуглецю та в екологічно чистий спосіб. Щоб доказати це твердження, вони оцінюють компроміси між альтернативними шляхами розвитку енергетичного сектору України за допомогою найсучаснішої моделі енергетичної системи TIMES-Україна. Хоча зусилля щодо пом'якшення наслідків можуть здатися надто амбітними, особливо для країни, що розвивається, і до того ж оговтується від повномасштабної війни, загальна вартість такої політики лише ненабагато вища, ніж базовий шлях з найменшими витратами. Підтримка енергетичної системи із значною часткою викопного палива не дешева і вимагає не лише додаткових інвестицій для заміни зношеного обладнання, а й значних витрат на паливо [7]. Крім того, знадобиться відновити значну частину енергетичної інфраструктури, пошкодженої під час війни, і останнє може бути використано як додатковий стимул для перепроєктування енергетичної системи в бік збільшення частки відновлюваних джерел енергії.

За значно менших обсягів використання викопного палива населення України виграє від покращення якості повітря та відповідного зниження смертності та захворюваності. Результати показують, що кумулятивні викиди за 2025-2050 рр. від виробництва електроенергії на основі вугілля за сценарієм пом'якшення скорочуються на 69 % (частки), 54 % (NO_x) і 45 % (SO₂) відносно базового ("еталонного") шляху. За літературними даними, загальні економічні витрати, пов'язані із захворюваністю, спричиненою забрудненням повітря, в Україні становлять 0,7-1,3 % ВВП або 1,1-2,1 млрд дол. США на рік [18]. Попередні дослідження показують, що як у всьому світі, так і в багатьох країнах, що розвиваються, супутні переваги якості повітря щодо захворюваності та смертності можуть компенсувати витрати на пом'якшення клімату [25]. У разі України, враховуючи зростання ролі біомаси за розробленим сценарієм 1,5 °C, важливо забезпечити, щоб новозбудовані електростанції на основі біомаси були оснащені технологіями контролю забруднення повітря.

Нарешті, існує низка інших супутніх переваг, які супроводжували б перехід до низьковуглецевого виробництва в Україні, враховуючи покращення якості ґрунту та води, збільшення біорізноманіття, а також покращення раціону харчування та фізичної активності. Хоча вони мають більш довгостроковий характер, все це є важливими результатами, які сприятимуть покращенню якості життя в Україні.

Cifuentes-Fauna [8] також вважає, що зелений перехід дасть змогу підвищити економічну ефективність і конкурентоспроможність України. Автор стверджує, що зусилля, спрямовані на те, щоб зробити Україну розумним містом з акцентом на екологію та нові технології, має стати післявоєнним пріоритетом країни. Хоча є можливість інвестувати в нову та стійкішу інфраструктуру, також важливо продовжувати зусилля щодо боротьби з корупцією, враховуючи зусилля щодо забезпечення прозорості у процесах державних закупівель та доброчесності державних органів, що видають дозволи.

Автор вважає, що прозорість під час реконструкції є важливою для досягнення Цілей сталого розвитку.

Makki та ін. [20] розглядають можливості зеленого переходу в Лівані та Сирії. Кожна з цих двох країн Південного Середземномор'я стикається з кількома проблемами, які дуже сповільнюють розвиток. Ці країни зіграли визначальну роль у формуванні політичного ландшафту Близького Сходу, і вони продовжують стикатися із широким спектром труднощів і політичних потрясінь. Крім того, тривала війна в Сирії завдала серйозної шкоди інфраструктурі країни та навколишньому середовищу, особливо в деяких регіонах. У міру того, як світ рухається до більш сталого майбутнього, дві країни перебувають на різних етапах енергетичного переходу. Хоча Ліван досяг певного прогресу у впровадженні відновлюваних джерел енергії та заходів щодо підвищення енергоефективності, Сирія відстає через часті конфлікти та політичну нестабільність.

Послання війни, внутрішніх конфліктів, масового переміщення та згорання економічної діяльності призвело до різкого спаду виробництва. Понад 90 % населення зараз живе в бідності, борючись із відсутністю житла, роботи, охорони здоров'я, освіти та чистої води, що також підриває їхню купівельну спроможність. Всепроникна політична нестабільність і конфлікт створюють значні проблеми для підприємців, особливо у створенні та підтримці бізнесу в енергетичному та зеленому секторах. Споживання відновлюваної енергії в Сирії залишається незначним порівняно з іншими країнами світу. Крім того, з початку громадянського конфлікту Сирія була об'єктом міжнародних санкцій, які перешкоджали її енергетичному сектору та його спроможності імпортувати енергетичні ресурси та технології для розвитку енергетичної інфраструктури.

Пошкодження енергетичної інфраструктури та міжнародні санкції серйозно скоротили видобуток нафти та природного газу за останні роки. Незважаючи на ці проблеми, Сирія давно усвідомлює важливість відновлюваної енергії. Починаючи з 2002 р., коли уряд встановив мету, щоб до 2011 р. частка відновлюваних джерел енергії становила 4,3 % від загального обсягу постачання первинної енергії, включення відновлюваних джерел енергії стало основною частиною енергетичної стратегії Сирії. В 11-му п'ятирічному плані (2011-2015 рр.) наголошено на використанні відновлюваних ресурсів під час будівництва електростанцій. Крім того, з 1999 по 2005 рр. тривав проєкт Програми розвитку ООН (ПРООН) "Ефективність постачання, енергозбереження та планування", що сприяло подальшій підтримці цих зусиль [15].

У Сирії діє кілька законів, спрямованих на розвиток енергозбереження та відновлюваних джерел енергії. Закон № 3 від 2009 р. спрямований на поширення та впровадження енергозберігаючих практик, таких як зменшення втрат енергії, подовження терміну служби джерел енергії та підвищення енергоефективності. Закон № 32 від 2010 р. спрямований на залучення інвестицій у виробництво та розподіл електроенергії, відкриваючи можливості для державного, спільного, приватного, місцевого, арабського та іноземного секторів для підтримки суспільних та економічних потреб. Щоб збільшити використання відновлюваної енергії та підвищити енергоефективність, було затверджено законодавство про створення фонду відновлюваної енергії. Однак цей

закон ще не впроваджено в повному обсязі. Тим часом Закон 23/2021, підписаний президентом Сирії, офіційно створив Фонд відновлюваної енергетики. Ця організація з власною радою директорів покликана надавати фінансові продукти, такі як безвідсоткові або субсидовані позики, заохочуючи споживачів відмовитися від вуглеводнів. Бюджет Фонду буде підтримуватися за рахунок державних внесків, плати за використання енергоносіїв, пожертвувань та інших джерел. Ці кошти можуть бути виділені домогосподарствам, фермам, заводам або організаціям, які надають основні послуги, сприяючи переходу до сталої енергетичної практики.

Ліван продемонстрував прихильність переходу на відновлювані джерела енергії, тоді як Сирія намагається вийти на ринок відновлюваної енергії, але кожна країна стикається з унікальними перешкодами, які сповільнюють їх прогрес. Часті політичні потрясіння та зміна законодавства створюють невизначеність, утримуючи підприємців від участі в довгостроковому плануванні та інвестиціях [3, 23]. Інвестори та власники бізнесу однаково обережно ставляться до енергетики та зеленої економіки через часті зміни уряду та непередбачуваність політики. Спроби Лівану та Сирії реалізувати амбітну стратегію зеленої енергетики ускладнюються нестабільністю уряду. Відсутність політичної волі та прихильності переходу до зеленої економіки є основною перешкодою. Відсутність надійної законодавчої бази, спеціально розробленої для енергетичного та зеленого секторів, створює істотну перешкоду для підприємницької діяльності та відлякує інвесторів. Крім того, інвестиції в зелені та інноваційні сектори є менш вірогідними, ніж інвестиції в звичайні сектори через брак кваліфікованої робочої сили та слабкі екосистеми [26]. Спеціалізація в управлінні проектами, інженерії та розробленні нових технологій є лише кількома прикладами, які мають важливе значення для плавного зеленого переходу [13]. І Ліван, і Сирія страждають від нестачі професіоналів з необхідним досвідом в енергетичній та зеленій промисловості. Відсутність спеціальної підготовки та освітніх програм для технологій відновлюваної енергії може перешкоджати підприємницькій діяльності у цих сферах.

Усі зазначені вище виклики є характерними також і для України – це й "волатильність" законодавства, й відсутність чітко сформульованої політики і тим більше дорожньої карти для зеленої трансформації та сталого розвитку на основі ЦСР у період відновлення, й нестача кваліфікованих кадрів у сфері відновлювальної енергії/зеленого переходу і систем їх підготовки. Тому шляхи, що пропонують дослідники для Сирії і Лівану, можуть стати ефективною основою для підвищення конкурентоспроможності регіонів України у післявоєнний період.

Makki та ін. [20] визначили критичні проблеми, з якими стикаються стартапи в підприємницьких екосистемах Лівану та Сирії. Їхні цінні ідеї підкреслюють нагальну потребу у створенні сприятливого середовища, яке сприятиме інноваціям, підвищує обізнаність, сприяє співпраці та забезпечує ефективне використання ресурсів для підтримки підприємців в обох країнах. Автори наголошують, що для забезпечення плавного та ефективного переходу до зеленої енергетики в Лівані та Сирії важливе значення має стабільне макроекономічне та політичне середовище. Це вимагає істотних змін у дер-

жавному секторі, таких як реструктуризація економіки, антикорупційні заходи, а також розроблення та впровадження відповідної політики. Ці зусилля необхідно поєднувати зі співпрацею та міжнародною підтримкою.

Пропозиції Makki et al. [20] зосереджуються на ролях, які зацікавлені сторони, враховуючи міжнародні НУО, донорів, приватний сектор, інноваційні центри та університети, можуть відігравати у сприянні цьому переходу. Нижче наведено основні рекомендації:

1. Підвищення обізнаності та освіта: інноваційні центри та навчальні заклади повинні активно популяризувати важливість сектору зеленої енергетики. Цього можна досягти розробленням нових курсів, переглядом навчальних програм, започаткуванням спільних конкурсів між академічними установами та заохоченням партнерства з неурядовими організаціями щодо фінансованих проєктів.
2. Відстеження та звітність: академічні установи повинні надавати щорічні звіти про зростання стартапів і малих, і середніх підприємств у сфері зеленої енергетики. Це допомагає зрозуміти сектор і створити інвестиційні можливості. Крім того, складання збірника найкращих практик і проведення дослідницьких програм, що фінансуються донорами, під керівництвом університетів, може підвищити обізнаність суспільства та надихнути власників бізнесу прийняти принципи екологічної енергії.
3. Змішане фінансування для сталого розвитку: донорам рекомендується створювати змішані фінансові механізми для забезпечення фінансової стійкості проєктів. Змішане фінансування поєднує державне або філантропічне фінансування з приватними інвестиціями, вирішуючи такі проблеми, як екологічна сталість, гендерна рівність і зменшення бідності. Ця стратегія підтримує кілька раундів фінансування, перехід від традиційних грантів до безвідсоткових позик із реінвестуванням виплат для підтримки більшої кількості МСП та стартапів.
4. Заохочення соціальних підприємств: фінансування стартапів має вирішальне значення для ринкових інвестувань та створення робочих місць. Донори та планувальники проєктів повинні заохочувати розвиток соціальних підприємств, які не тільки створюють робочі місця, але й приносять користь суспільству та навколишньому середовищу.
5. Сприяння співпраці: співпраця між стартапами, МСП, НУО, університетами та державним сектором є життєво важливою. Донори повинні розробити моделі співпраці для фінансування спільних зусиль, створення багатшого навчального середовища та кращого доступу до ресурсів, особливо у сфері зеленої енергетики.
6. Забезпечення відповідності та ефективності: дотримання стандартів має важливе значення для успішного переходу до зеленої енергетики. Донори та гравці приватного сектору повинні контролювати проєкти, щоб переконатися, що впроваджені технології ефективні та не погіршують основні проблеми. Місцеві експертні комісії можуть здійснювати моніторинг та оцінювати профінансовані проєкти.
7. Законодавча підтримка: необхідна допоміжна законодавча база, щоб допомогти стартапам і МСП зареєструвати свій бізнес, отримати податкові знижки та іншу підтримку під час інвестування в сектор зеленої енергетики. Прихильники політики та міжнародні організації повинні надавати регуляторні ідеї та спілкуватися з політиками, документуючи та представляючи позитивний вплив цих підприємств на економіку.

Makki та ін. [20] особливо підкреслюють, що впровадженням цих рекомендацій зацікавлені сторони мо-

жуть зробити значний внесок у сталий перехід до зеленої енергії в Лівані та Сирії.

У звіті GOPA International Energy Consultants [14] стверджено, що хоча відновлювана енергетика має стати наріжним каменем у зусиллях з відновлення України, її потенціал наразі залишається в основному невикористаним. Поки інвестиції в нові проекти тривають, економічна, фінансова та нормативна база має постійно адаптуватися, щоб вселити впевненість, необхідну для приватних інвесторів, щоб вони могли повністю розкрити потенціал України та зробити свої проекти окупними. Треба зазначити, що, незважаючи на повномасштабну загарбницьку війну проти України, розвиток ринкової та нормативно-правової бази, що формує виробництво та маркетинг відновлюваної енергії, продовжується. Влітку 2023 р. ухвалення Закону про зелений перехід запровадило різні заходи, спрямовані на узгодження з правовою базою Енергетичного співтовариства щодо відновлюваної енергії. Крім того, було затверджено підзаконні акти щодо гарантій походження, процедур для активних споживачів та умов ліцензування систем розподілу та агрегаційної діяльності. Одночасно проводять комплексні зміни до законодавства про електроенергетику, для забезпечення сумісності з європейськими правилами, що сприяє транскордонній системній та ринковій інтеграції. Проект Національного енергетичного та кліматичного плану, зосередженого на відновленні та декарбонізації, узгодженому з цілями Енергетичного співтовариства до 2030 р., близький до завершення. Однак існує ще багато викликів, які детально проаналізовано у згаданій вище доповіді. Враховуючи ці проблеми, консультанти GOPA запропонували такі ключові рекомендації [14]:

1. Розроблення оновленої Енергетичної стратегії України та Національного енергетичного та кліматичного плану (НЕКП). Ця стратегія має включати думки та внески експертної спільноти, представників операторів систем передачі (TSO), операторів систем розподілу (DSO), електростанцій, асоціацій та інших ключових зацікавлених сторін у секторі.
2. Техніко-економічне обґрунтування сприяння інтеграції ВДЕ/реалізації цілей, визначених у Стратегії.
3. Узгодження підпорядкованих планів, програм і рамок розвитку.
4. Приведення правової бази у відповідність до нормативних актів Енергетичного співтовариства.
5. Зміцнення законодавчої бази для захисту учасників ринку від свавілля та недобросовісних дій є важливим.
6. Підвищення стійкості ринку електроенергії шляхом охоплення дрібніших розподілених постачальників.
7. Просування технологій ШП у процесах балансування та прогнозування.
8. Активна підтримка прос'юмерів: заохочення концепції "прос'юмерів" – споживачів, які також виробляють електроенергію – є надзвичайно важливим. Такий підхід не тільки зменшує навантаження на мережу, але й сприяє локальному виробництву та споживанню енергії. Політика та стимули, такі як пільгові тарифи, чистий облік і субсидії на встановлення систем відновлюваної енергії, можуть стимулювати участь прос'юмерів.
9. Зміцнення мережі та децентралізація. Ключовим є перехід від централізованої системи з великою генерувальною потужністю до моделі розподіленого виробництва. Це передбачає зміцнення мережевої інфраструктури для підтримки інтеграції відновлюваних джерел енергії з районів, найбільш придатних для виробництва ВДЕ, до районів з високим споживанням. Інвес-

тиції в технології розумних мереж, які дають змогу краще інтегрувати розподілені енергетичні ресурси та керувати ними, є важливими. Ця зміна дасть змогу створити стійкішу та гнучкішу енергетичну систему, здатну вміщувати різноманітні відновлювані джерела енергії.

Українські дослідники, зокрема Зварич та Масна [27], також наголошують на необхідності переходу до зеленої енергетики в концепції повоєнної відбудови України. На думку авторів, перспективи подальших досліджень полягають у розробленні чітких засад впровадження зеленої енергетики в Україні у післявоєнний період з метою декарбонізації ключових секторів економіки, враховуючи послідовність державної політики щодо реалізації важливих екологічних цілей.

Однак варто розуміти, що якщо для постраждалих від війни регіонів мають бути проекти реконструкції, то для не постраждалих регіонів – проекти розвитку. Це істотна відмінність та різні масштаби. Застосування парадигми "реконструкції" до всієї країни може призвести до неефективного розподілу ресурсів і недостатнього використання унікального потенціалу кожного регіону.

Андрусевич і Козак [1] у звіті, підготовленому в межах Фонду Генріха Бюлля, слушно зазначають, що існує тенденція до визнання принципів "відбудувати краще" та "відбудувати зеленіше" як невід'ємної основи для подальшого відновлення та розвитку України. Ці підходи дедалі частіше знаходять своє відображення в галузевих і тематичних процесах планування відновлення.

У проекті Стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки однією з трьох стратегічних цілей є розвиток єдності, зокрема в екологічному вимірі, а пріоритетами регіонального розвитку до 2027 р. визначено відновлення та розвиток інфраструктури на принципах прозорості, підзвітності, сталості, інклюзивності, енергоефективності, адаптації до зміни клімату, стійкості до загроз безпеці та економічної доцільності. Водночас, проект стратегії має досить загальний характер і не має необхідної деталізації і конкретики.

У проекті Стратегії інноваційної діяльності України до 2030 року серед принципів державної політики в інноваційній сфері проголошено принцип сталого розвитку (відповідність усіх заходів інноваційного розвитку країни національній системі цільових показників і показників Цілей сталого розвитку). Проект стратегії визнає, що інновації, які мають вирішальне значення для відновлення та підтримки процесу трансформації України, охоплюють сучасну, швидку, екологічно чисту реконструкцію інфраструктури та житла з урахуванням як зелених тенденцій, так і технологій розумного міста та процесів урбанізації.

Fankhauser та ін. [12] стверджують, що успішні сектори країни повинні поєднувати конкурентоспроможність із швидким переходом на екологічні продукти та процеси. "Зелена гонка", швидше за все, змінить ландшафт конкурентоспроможності. Однак "зелена" економіка є набагато ширшою за кілька провідних секторів, на яких зазвичай зосереджуються дебати, і кожна країна має свої ніші "зеленої" конкурентоспроможності. У цьому плані Україна має хороші шанси створити унікальну стійку конкурентоспроможність своїх регіонів.

Структура, запропонована Fankhauser та ін. [12], визначає три чинники успіху зеленої конкурентоспро-

можності на рівні сектору: швидкість, з якою сектори можуть перейти на зелені продукти та процеси (вимірювана зеленими інноваціями), їх здатність отримувати та утримувати частку ринку (вимірювана наявними (порівняльними) перевагами) та сприятлива відправна точка (вимірювана поточним випуском). Автори трактують зелене зростання як трансформацію всієї економіки, а не розширення сектору екологічних товарів і послуг. Це означає структурні зміни в секторі (наприклад, поява низькоемісійних технологій в автомобілебудуванні), як у разі розширення одного сектора (наприклад, виробництва сонячних панелей) за рахунок іншого (наприклад, видобутку вугілля).

Цю структуру можна вважати оптимальним принципом підвищення конкурентоспроможності регіонів України у післявоєнний період. Вона дала б можливість врахувати галузеву характеристику регіону, масштаби руйнувань, соціальний ландшафт (відтік або приплив людського капіталу (внутрішніх мігрантів)) тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Зрештою, на національному рівні важливі реальні доходи та продуктивність. Країни, які отримають порівняльну перевагу в більш екологічних товарах і послугах, отримають вигоду від поліпшення умов торгівлі і, отже, вищих реальних доходів, оскільки політика в усьому світі підвищує відносний попит на такі продукти. Україна у процесі післявоєнної відбудови своїх регіонів має зосередитися саме на зеленому зростанні, щоб забезпечити конкурентоспроможність регіонів не тільки всередині країни, а й у світовому масштабі. При цьому потрібно враховувати специфіку кожного регіону, а також пріоритетні галузі для початку зеленої трансформації, потенційну швидкість трансформації, перспективи завоювання та збереження частки ринку. Водночас під час розроблення проєктів реконструкції доцільно застосовувати підхід "знизу нагору", оскільки лише участь зацікавлених сторін та громад в обговоренні та проєктуванні може сприяти отриманню реальних даних та належному оцінюванню поточної ситуації "з усіх боків".

References

- Andrusevych, A., & Kozak, Z. (2024). Post-war green reconstruction of Ukraine: Processes, stakeholders, public participation. Heinrich Böll Foundation, Kyiv office.
- Barakat, S., & Zyck, S. (2009). The Evolution of Post-Conflict Recovery. *Third World Quarterly*, 30(6), 1069–1086. <https://doi.org/10.1080/01436590903037333>
- Bashi, M. H., De Tommasi, L., Le Cam, A., Relaño, L. S., Lyons, P., Mundó, J., Pandelieva-Dimova, I., Schapp, H., Loth-Babut, K., & Egger, C. (2023). A review and mapping exercise of energy community regulatory challenges in European member states based on a survey of collective energy actors. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 172, 113055. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2022.113055>
- Baz, F. (1998). The macroeconomic basis of reconstruction. In P. Rowe, & H. Sarkis (Eds.), *Projecting Beirut: Episodes in the construction and reconstruction of a modern city*, 165–181. London: Prestel.
- Bruckienė, J., Zykiene, I., & Mičiulienė, I. (2023). Rethinking National Competitiveness for Europe 2050: The Case of EU Countries. *Sustainability*, 15(13), 10697. <https://doi.org/10.3390/su151310697>
- Chepeliev, M., Diachuk, O., Podolets, R., & Semeniuk, A. (2023). Can Ukraine go "green" on the post-war recovery path? *Joule*, 7(4), 606–611. <https://doi.org/10.1016/j.joule.2023.02.007>
- Child, M., & Breyer, C. (2016). Vision and initial feasibility analysis of a recarbonised Finnish energy system for 2050. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 66, 517–536. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2016.07.001>
- Cifuentes-Fauna, J. (2023). Ukraine's post-war reconstruction: Building smart cities and governments through a sustainability-based reconstruction plan. *Journal of Cleaner Production*, 419, 138323. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.138323>
- Deleuze, G., & Guattari, F. (1991). What Is philosophy? New York: Columbia University Press.
- El-Masri, S., & Kellett, P. (2001). Post-war reconstruction. Participatory approaches to rebuilding the damaged villages of Lebanon: A case study of al-Burjain. *Habitat International*, 25(4), 535–557. [https://doi.org/10.1016/S0197-3975\(01\)00023-6](https://doi.org/10.1016/S0197-3975(01)00023-6)
- European Bank. (2022). Sustainable Reconstruction & Recovery Framework. Executive Report. URL: <https://worldgbc.org/wp-content/uploads/2022/06/SRRF-Report.pdf>
- Fankhauser, S., Bowen, A., Calel, R., Dechezlepretre, A., Grover, D., Rydge, J., Saro, M. (2013). Who will win the green race? In search of environmental competitiveness and innovation. *Global Environmental Change*, 23(5), 902–913. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2013.05.007>
- Goldthau, A., & Hughes, L. (2020). Protect global supply chains for low-carbon technologies. *Nature*, 585(7823), 28–30. <https://doi.org/10.1038/d41586-020-02499-8>
- GOPA International Energy Consultants. (2024). Post War Development of the Renewable Energy Sector in Ukraine. Energy Community.
- IAEA. (2023). Syrian Arab Republic. URL: <https://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/cnpp2017/countryprofiles/SyrianArabRepublic/SyrianArabRepublic.htm>
- Jabareen, Y. (2013). Conceptualizing "Post-Conflict Reconstruction" and "Ongoing Conflict Reconstruction" of Failed States. *International Journal of Politics Culture and Society*, 26(2), 107–125. <https://doi.org/10.1007/s10767-012-9118-3>
- KPMG. (2022). Post-war Reconstruction of Economy: Case Studies. URL: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/ua/pdf/2023/01/post-war-reconstruction-of-economy-en.pdf>
- Kubatko, O., & Kubatko, O. (2019). Economic estimations of air pollution health nexus. *Environment, Development and Sustainability*, 21, 1507–1517. <https://doi.org/10.1007/s10668-018-0252-6>
- Kudumovic, L. (2020). The experience of post-war reconstruction: the case of built heritage in Bosnia. *Open House International*, 45(4), 231–248. <https://doi.org/10.1108/OHI-05-2020-0038>
- Makki, M., Mawad, J., & Lalkovska, N. (2024). Towards sustainable green transition in Lebanon and Syria. FEMISE.
- Munawar, N. A. (2018). Rebuilding Aleppo: Public Engagement In Post-Conflict Reconstruction. In: *A contemporary provocation: reconstructions as tools of future-making*. Selected papers from the ICOMOS University Forum Workshop on Authenticity and Reconstructions, Paris, 13 – 15 March 2017, eds C. Holtorf, L. Kealy, T. Kono. Paris: ICOMOS.
- Saul, M. (2014). Concepts and theories. In: *Popular Governance of Post-Conflict Reconstruction: The Role of International Law*. Cambridge Studies in International and Comparative Law, 13–54. Cambridge University Press.
- Schwanitz, V. J., Wierling, A., Arghandeh Paudler, H., von Beck, C., Dufner, S., Koren, I. K., Kraudzun, T., Marcroft, T., Mueller, L., & Zeiss, J. P. (2023). Statistical evidence for the contribution of citizen-led initiatives and projects to the energy transition in Europe. *Scientific Reports*, 13(1), 1342. <https://doi.org/10.18710/2CPQHQ>
- Sgambati, S., & Gargiulo, C. (2022). The evolution of urban competitiveness studies over the past 30 years. A bibliometric analysis. *Cities*, 128, 103811. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.103811>

25. Vandyck, T., Keramidas, K., Kitous, A., Spadaro, J. V., Van Dingenen, R., Holland, M., & Saveyn, B. (2018). Air quality co-benefits for human health and agriculture counterbalance costs to meet Paris Agreement pledges. *Nature communications*, 9(1), 4939. <https://doi.org/10.1038/s41467-018-06885-9>
26. Vizoso, J. (2021). A Euro-Mediterranean Green Deal. Towards a Green Economy in the Southern. URL: <https://www.euromes-co.net/wp-content/uploads/2021/03/A-Euro-Mediterranean-Green-Deal-Towards-a-Green-Economy-in-the-Southern-Mediterranean-2.pdf>
27. Zvarych, R., & Masna, O. (2023). Green energy transition in the concept of post-war reconstruction of Ukraine. *Herald of Economics*, 3, 170-181. <https://doi.org/10.35774/visnyk2023.03.170>
28. Науково-аналітична доповідь. (2023). Виклики економічного розвитку регіонів України в умовах війни та повоєнного відновлення. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/e20230002.pdf>

A. V. Lipentsev, R. O. Beltiukov

Ukrainian National Forestry University, Lviv, Ukraine

DEVELOPMENT OF MECHANISMS FOR PUBLIC MANAGEMENT OF INCREASING THE COMPETITIVENESS OF REGIONS IN THE POST-WAR PERIOD

Introduction. The idea of after-war reconstruction has varied from country to country, depending on the severity of the military operations and the corresponding damage, as well as on national social and political landscapes. Ukraine is a rather unique example of the transition of a hybrid war into a full-scale military conflict. However, the situation in Ukraine is also unique in that a proportion of regions have actually not been affected by the military operations and have the opportunity to fully continue the implementation of pre-war development vectors, provided that a number of situational socio-economic challenges are resolved. At the same time, regions in the east of the country have suffered significant destruction and imbalances caused by the military operations.

Relevance of the study. Unevenness of the degree of war damage implies differentiation of post-war development programs of the regions of Ukraine. But there are two general vectors that it is advisable to adhere to - green transformation and coordination with SDGs.

Methods. The research methodology is based on a systemic approach, the theory of goal-setting and the idea of expediency. The following were used in the work within the research toolkit: general scientific and special analytical methods - logical analysis, structural-logical analysis, system analysis and synthesis, abstraction, generalization.

Results. Ukraine, in the process of post-war reconstruction of its regions, should focus on green growth in order to ensure the competitiveness of the regions not only within the country, but also on a global scale. The specifics of each region should be taken into account, as well as priority industries for starting a green transformation, the potential speed of transformation, the prospects for gaining and maintaining market share. At the same time, a "bottom-up" approach should be used when developing reconstruction projects, since only the participation of stakeholders and communities in discussion and design can contribute to obtaining real data and a proper assessment of the current situation "from all sides".

Keywords: post-war recovery; sustainable recovery; green transformation; green competitiveness; bottom-up approach.